

WALTER KORPI

Näringslivets Ekonomifakta tyvärr inte att lita på. Svar till Davidsson*

Att den ekonomiska politiken i Sverige år 1990 befinner sig i en kris är uppenbart. Liksom andra västländer har också Sverige sedan mitten av 1970-talet haft besvärliga ekonomiska problem. Men har vi ställt rätt diagnos på problemen? Finns det empiriska belägg för det vitt spridda antagandet, att krisen bottnar i att Sverige under efterkrigstiden påtagligt och klart har halkat efter andra jämförbara västländer i ekonomisk tillväxt? Efter att ha redovisat och analyserat samtliga tillgängliga OECD-data, publicerade såväl som en del opublicerade tidsserier från 1950 till 1988, kom jag till slutsatsen att någon entydig och klar svensk eftersläpning i tillväxt inte kan beläggas (Korpi [1990a]). Den ekonomiska tillväxten i Sverige under perioden 1950-88 har i stället ganska väl följt medelvärdet för de andra rikaste västländerna.

Bilden av Sverige som en ekonomisk eftersläntrare har inte baserats på kvalificerade empiriska studier av samhällsforskare. Det mesta av sifferunderlaget och tolkningarna om den svenska eftersläpningen har i stället producerats av opinionsbildande organ med anknytning till näringslivet, främst Näringslivets Ekonomifakta, vars uppgift är att skapa och underhålla en opinionsbildning i näringslivets intresse. I den rollen har Näringslivets Ekonomifakta varit synnerligen framgångsrikt. Genom annonser och skrifter har dess bild av Sverige som en eftersläntrare i tillväxt kommit att accepte-

ras av medierna och stora delar av svenska folket. Också Finansdepartementet, regeringen och tongivande delar av forskarsamhället har anslutit sig till Ekonomifaktas tolkning, dock alltid utan egna empiriska analyser.

Vilken vetenskaplig kvalitet har då det underlag på vilket Näringslivets Ekonomifakta baserat sin framgångsrika opinionsbildning? Jag har granskat vad Ekonomifakta skrivit om Sveriges tillväxt. Min slutsats är att det tyvärr inte uppfyller rimliga kvalitetskrav. Jag vill här exemplifiera bristerna i Ekonomifaktas analyser och tolkningar.

Sverige ensamt under medelvärdet?

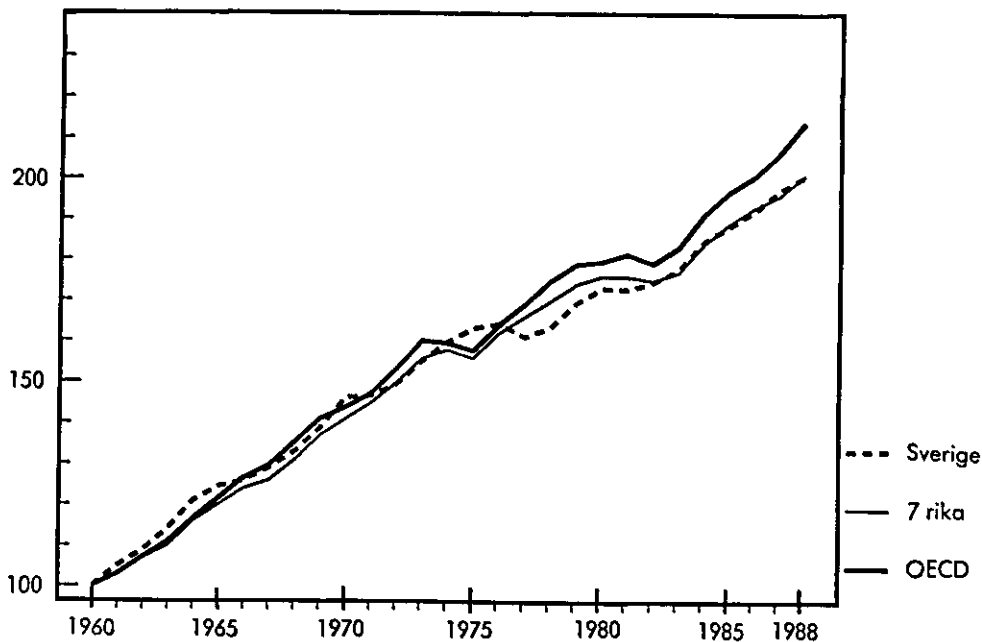
Ekonomifakta har byggt sin framställning av Sverige som eftersläntrare på det förhållandet, att Sverige sedan mitten av 1970-talet haft en något långsammare tillväxt än OECD-genomsnittet. Men det säger sig självt att av OECD-områdets 24 länder måste också andra än Sverige ligga under genomsnittet. Det märkliga är att varken Ekonomifakta eller andra ställt frågan vilka dessa andra länder är.

Min analys visade att under OECD-genomsnittet hade Sverige sällskap av de andra i utgångsläget rikaste länderna. Under efterkrigstiden har nämligen tillväxttakten varit klart lägre bland de i utgångsläget rikaste OECD-länderna än bland de mindre rika länderna. Detta

Professor WALTER KORPI är verksam vid Institutet för social forskning, Stockholms universitet.

* Jag tackar Ingemar Kåreholt för utmärkt forskningsassistans samt Jorgen Enmark, Hans Svensson och mina kollegor på SOFI för värdefulla synpunkter på manuskriptet. Givetvis ansvarar jag ensam för här gjorda ställningstaganden.

Figur 1 Utvecklingen av BNP per invånare 1960–88 i Sverige, OECD och sju rika länder (1960 = 100, 1985 års priser och växelkurser).

hänger till stor del ihop med den bland ekonomhistorikerna välkända och allmänt accepterade sk efterföljareffekten (*catch-up*).

Efterföljareffekten kan ses som en återspeglning av strukturella skillnader mellan de rikaste och de mindre rika länderna bl a med avseende på möjligheter att låna teknologi och att föra över arbetskraft från jordbruk till industri. Den kan också ses som en statistisk effekt av det förhållandet, att vi knappast kan vänta oss att tillväxten skall följa en exponentiell kurva med lika stora procentuella ökningarna varje år. I stället kan man kanske vänta sig en lineär tillväxtkurva med lika stora absoluta ökningarna, dvs vi bör troligen räkna tillväxten i kronor eller dollar snarare än i procent (se Fahlström [1990] och Wibe [1987]).

Man kan ta hänsyn till efterföljareffekten antingen genom statistisk regressionsanalys eller enklare genom att välja ut en balanserad grupp länder över och under Sveriges ekonomiska nivå i utgångsläget.

Davidsson anser att jag valt ut sju länder slumpmässigt. I min första artikel beskrev jag dock utförligt hur länderna valts ut, nämligen de sju i rangordningen som 1970 tillsammans med Sverige hade den högsta BNP per invånare uttryckt i köpkraftspariteter.¹ Av dessa var tre rikare än Sverige (USA, Kanada och Schweiz) medan fyra (Nederländerna, Danmark, Västtyskland och Frankrike) hade lägre ekonomisk nivå i utgångsläget.

Som jag tidigare visat (Korpi [1990b]) ger min metod för kontroll av efterföljareffektorn i stort sett samma resultat som en regressionsmodell. I båda fallen visar resultaten att när vi väl kontrollerat för den ekonomiska nivån i utgångsläget skiljer

¹Här tog jag dock inte med Australien och Nya Zeeland på grund av deras avvikande läge i det internationella ekonomiska systemet. Under efterkrigstiden har Nya Zeeland varit en klar ekonomisk eftersläntrare medan Australien har haft ungefär samma tillväxttakt som Sverige.

sig Sveriges tillväxttakt inte negativt från den i andra länder. Detta illustreras i *Figur 1*. Vi ser där att sedan mitten av 1970-talet har tillväxten av BNP per invånare i Sverige ökat något långsammare än OECD-genomsnittet. Sverige har i stället nära följt medelvärdet för de ovan nämnda sju rikaste länderna. Också de har haft en något långsammare tillväxt än hela OECD.

Näringslivets Ekonomifakta vill ogärna acceptera att vi måste ta hänsyn till efterföljareffekten när vi jämför tillväxttakten i Sverige och i de andra västländerna. Jag har givetvis aldrig påstått att ekonomisk tillväxt skulle vara något mekaniskt och opåverkat av politiska faktorer eller att efterföljarfaktorn skulle vara en fullständig förklaring till skillnaderna i tillväxttakt. Dowrick och Ngyuen [1989] visar dock att den svarar för nästan 60 procent av variationerna i tillväxttakt mellan OECD-länderna under efterkrigstiden. Så länge Ekonomifakta inte kontrollerar för ekonomisk utvecklingsnivå blir jämförelserna mellan Sverige och EG inte relevanta för diskussionen (se dess *Figur 1*).

Genom att vid jämförelser av tillväxt ta hänsyn till efterföljareffekten har jag inte, som Ekonomifakta påstår, definierat bort "den verklighet som svenskt näringsliv och svenska löntagare dagligen konfronteras med". I stället ser vi nu det som Ekonomifakta försöker skymma, bl a att konkurrensen från Japan samt de nya industriländerna inom och utom OECD är ett problem inte enbart för Sverige utan också för de andra rikaste länderna.

Vilseledande grepp

Näringslivets Ekonomifakta väljer och vrider i siffrorna för att få belägg för en svensk eftersläpning. Vid en snabbläsning förmedlar dess rapporter ett stöd för den tesen men underlaget tål inte en närmare granskning. En kritisk läsning illustrerar vilka grepp Ekonomifakta använder sig av.

En enkel metod är att Ekonomifakta ta-

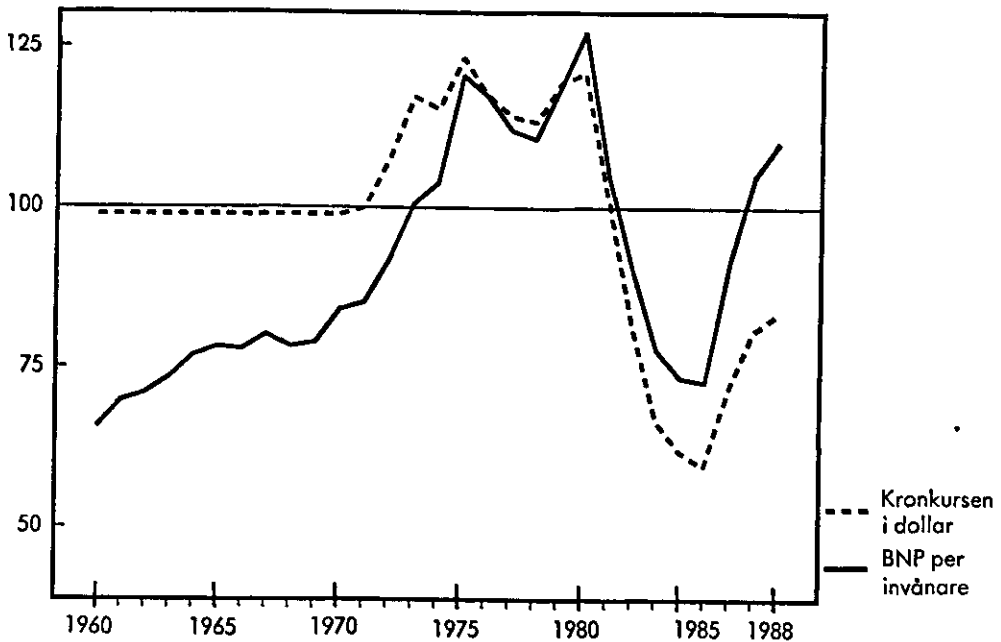
lar om förändringar i BNP i stället för i BNP per invånare (jfr dess *Figur 1*). Ökningar i invånarantalet tenderar att öka BNP. När man studerar politikeffekter bör tillväxtjämförelser därför baseras på förändringar i BNP per invånare. Från 1960 till 1988 har befolkningen i OECD ökat dubbelt så mycket som i Sverige, 28 procent mot 14 procent. Därför ger BNP-måttet en något ogynnsammare bild av den svenska utvecklingen än när BNP sätts i förhållande till invånarantalet.

Ekonomifakta använder också metoder som är mera svårgenomskådliga men som tyvärr måste rubriceras som avancerade försök att vilseleda läsarna. Låt oss se på hur man här och vid andra tillfällen handskats med förändringar i växelkurser och priser vid beräkningen av BNP. "Det vanligaste är att helt enkelt avläsa nivåerna i löpande priser och växelkurser. Det är också dessa jämförelser som vi vanligen ser i ekonomiska tidningar och tidskrifter", påstår Davidsson. Men på grund av de senaste tjugo årens snabba inflation och växelkursförändringar har jämförelser av BNP i fasta priser och växelkurser blivit en god sed, som jag bara sett Ekonomifakta bryta emot.

I sin *Tabell 1* redovisar Davidsson BNP per invånare 1960-88 i löpande priser och växelkurser. Vi ser där att Sverige från en delad andraplats på 1960-talet kommer på en andraplats på 1970-talet men på femte plats på 1980-talet. Likaså har Sverige sjunkit närmare medelvärdet för de sju rikaste liksom för de 17 andra OECD-länderna. Har man därmed belagt Sveriges eftersläpning, vilket Ekonomifakta vill få oss att tro?

Som jag visat i *Figur 1* har Sverige räknat i fasta priser och växelkurser sedan mitten av 1970-talet växt något långsammare än OECD men har väl hållit tillväxttakten hos de andra sju rikaste länderna. Det intryck av en svensk eftersläpning som Ekonomifakta vill skapa återspeglar därför ändringar i växelkurser och skillnader i inflationstakt, inte att vår produk-

Figur 2 Relationen mellan BNP per invånare i löpande växelkurser och priser i Sverige och i USA (USA = 100) samt kronkursen i dollar (1971 = 100) 1960–88.

tionsförmåga försämrats. De svenska devalveringarna har givetvis påverkat vår levnadsstandard genom att göra importvarorna dyrare. Men devalveringarna slår självklart inte fullt igenom på levnadsstandarderna i ett land. Den 16-procentiga devalveringen 1982 sänkte därför inte levnadsstandarderna i Sverige med 16 procent. Däremot slår devalveringarna fullt igenom när vi beräknar BNP i löpande växelkurser, vilket Ekonomifakta vill göra.

Om vi räknar med löpande växelkurser får kursförändringarna efter Bretton Woods-systemets sammanbrott mycket drastiska effekter på BNP-siffrorna. Detta illustreras i *Figur 2*. För perioden 1960–88 visar figuren hur relationen mellan BNP per invånare i Sverige och i USA förändras (USA = 100) när vi räknar i löpande växelkurser och priser, alltså de siffror Ekonomifakta vill använda. Jag har också där fört in en kurva över kronkursens förändringar i dollar (1971 = 100).

År 1970 låg Sveriges BNP per invånare 34 procent under den i USA. Efter dollarns nedgång och kronkursens uppgång från 1971 ökar Sveriges BNP per invånare i förhållande till den amerikanska och når 21 procent respektive 27 procent över den i USA 1975 och 1980. Men när kronkursen halveras från 1980 till 1985 är vi tillbaka i utgångsläget med en BNP per invånare som är 34 procent under den i USA. Senare kursförändringar leder dock till att Sverige återigen går om USA och 1988 hade vi en BNP per invånare som låg 10 procent över den amerikanska.

För perioden 1971–88 får vi en korrelation på inte mindre än 0,97 mellan förändringarna i kronkursen i dollar och förändringarna i relationen mellan BNP per invånare i Sverige och i USA mätt i löpande växelkurser och priser. Det är alltså uppenbart att ovan illustrerade våldsamma svängningar i relationen mellan BNP per invånare i Sverige och i USA i första hand återspeglar valutakursförändringarna.

Detta gäller också för hela den tabell, där Davidsson försöker bevisa den svenska eftersläpningen genom att se på löpande växelkurser och priser.

Davidsson finner det märkligt att jag underlåtit att redovisa jämförelser, som bygger på löpande växelkurser och priser. Som en numera förhårdad läsare av Ekonomifaktas produkter avstår jag från att ställa den motsatta frågan. Den här typen av vilseledande verksamhet är rutin hos Ekonomifakta.

Vridna fakta

Näringslivets Ekonomifakta väljer och vrider på fakta för att försöka belägga Sveriges eftersläpning. I annonser i dagspressen har Näringslivets Ekonomifakta bl a sagt: "Vet du om att Sverige har haft den lägsta ekonomiska tillväxten bland de 14 viktigaste industriländerna sedan 1970". Termen "ekonomisk tillväxt" leder oss att tänka på bruttonationalprodukten (BNP) och dess förändringar. Under perioden 1970-88 var tillväxten av BNP per invånare enligt de senaste revideringarna 1,8 procent i Sverige och 2,2 procent i hela OECD.² Samtidigt var den procentuella tillväxten i Nya Zeeland 0,9, Schweiz 1,1, Nederländerna 1,5 samt i Australien, Danmark och USA 1,9. Sverige ligger här alltså inte alls unikt lågt, som Näringslivets Ekonomifakta vill få oss att tro. En granskning av Ekonomifaktas skrifter visar också att man till skillnad från alla forskare på området här talar om något annat än BNP, nämligen bruttonationalinkomsten (BNI), detta trots att annonserna leder oss att tro att det handlar om BNP.

Debatten om Sveriges relativa tillväxt gäller i grunden frågan om "den svenska modellen" med en stor offentlig sektor och höga skatter försämrar vår produktionsförmåga och därmed minskar den ekonomiska tillväxten. Bruttonationalprodukten, BNP, är det mått som i ekonomiska termer mäter produktionsförmågan inom landet. Som jag tidigare visat

går det inte att med BNP-baserade mått belägga en svensk eftersläpning i tillväxt. Ekonomifakta har börjat söka efter alternativa mått och har då fastnat för bruttonationalinkomsten, BNI.

BNI skiljer sig från BNP genom att man i BNI räknar in nettot av faktorinkomsterna utanför landets gränser. För Sveriges del har det nettot fram till andra halvan av 1970-talet varit ungefär noll. Sedan slutet av 1970-talet har nettot däremot blivit negativt och lett till att BNI-ökningen har varit drygt två procentenheter lägre än ökningen av BNP. Detta negativa netto har nästan helt och hållet uppkommit genom våra räntebetalningar på de utlandslån som tagits upp efter 1976.

BNI kan sägas mäta konsumtionsutrymmet inom landet. De pengar vi betalar utlandsräntorna med kan vi ju inte konsumera inom landet och detta drar ned vårt konsumtionsutrymme. Men resurserna som används till räntebetalningarna till utlandet har producerats inom landet och skall därför räknas in när vi mäter vår produktionsförmåga. I debatten om den svenska modellens effekter på produktionsförmågan är alltså BNP, inte BNI, den relevanta indikatorn.

Ekonomifakta hävdar att eftersom det i beräkningen av reala BNI ingår en korrektion för ändringar i bytesförhållandet med utlandet (*terms of trade*) tar BNI hänsyn till förändringar av bytesförhållandet bättre än vad BNP gör. Men vid beräkningen av reala BNI används en gemensam deflator för såväl export som import, nämligen importprisdeflatorn. Därför behövs det där en bytesförhållandekorrektion. Vid beräkningarna av BNP används däremot separata deflater för export- och importpriser.

² Känsligheten i data markeras av att om vi tar med ännu ett år i beräkningarna och ser på perioden 1969-88 ökar det svenska genomsnittet till 2,0% medan OECD-snittet ligger kvar vid 2,2%.

Den offentliga sektorn och Sveriges produktivitet

Vilken roll spelar den offentliga sektorn för Sveriges tillväxt och produktivitetstveckling? Ekonomifakta och andra har varit inne på den frågan. Som bekant har vi i Sverige valt att föra över en stor del av vad som tidigare var oavlönat kvinnligt vårdarbete till den offentliga tjänstesektorn. Från 1960 till 1988 har andelen av alla anställda som finns i den offentliga sektorn ökat från 13 till 32 procent. Också från 1980 till 1988 har ökningen av antalet arbetade timmar varit snabbare i den offentliga sektorn än i den privata, tolv procent mot sju procent. Om man som tex Finansdepartementet och andra gör, mäter produktivitetsförändringar som förändringar i relationen mellan BNP och antalet arbetade timmar (eller antalet sysselsatta) i hela ekonomin har Sveriges produktivitet under senare år klart gått ned (se tex *Reviderad finansplan* [1990], s 18, och min första artikel i *Ekonomisk Debatt*, Korpi [1990a]).

I nationalräkenskaperna räknas lönerna för de offentliganställda som offentlig konsumtion och de ingår alltså i beräkningen av BNP från kostnadssidan. När antalet offentliganställda ökar så ökar alltså den offentliga konsumtionen och därmed BNP. Eftersom produktiviteten mätt som förändringar i BNP i förhållande till antalet anställda eller arbetade timmar har gått ned har en del hävdats, att vi på senare år bara kunnat upprätthålla vår tillväxt genom en ökad arbetsinsats i den offentliga sektorn. Röster har också höjts för att man vid jämförande beräkningar av BNP borde utesluta produktionen av sådana offentliga tjänster från BNP-siffrorna.

Men i nationalräkenskaperna sätts de offentliganställdas produktivitetsökning av statistiska skäl lika med noll. Man kan därför säga att vi i Sverige kunnat bevara en BNP-tillväxt i klass med den i de andra rika länderna *trots* att vi har haft en

ökande sektor med nolltillväxt i produktivitet.

Låt oss göra tankeexperimentet att vi under senare år i stället för att öka antalet anställda i den offentliga sektorn i stället hade satsat motsvarande summor på att tex höja de redan offentliganställdas löner eller på ökade inköp av försvarsmateriel, vilket också räknas som offentlig konsumtion. Antalet sysselsatta och antalet arbetade timmar i den offentliga sektorn skulle då bli oförändrade över tid. Allt annat lika skulle en sådan ändrad disposition av den offentliga konsumtionen inte påverka storleken av BNP, eftersom kostnaderna för den offentliga konsumtionen skulle förbli oförändrade. Om vi använt resurserna avdelade för den offentliga konsumtionen på dessa alternativa sätt skulle svensk produktivitet mätt som förändringar i landets BNP i förhållande till antalet sysselsatta eller antalet arbetade timmar däremot ha varit oförändrad, inte sjunkande.

Tankeexperimentet visar på det problematiska i att mäta produktivitetsförändringar i hela ekonomin i förhållande till antalet sysselsatta eller arbetade timmar. I länder som Sverige med en stor offentlig sektor blir sådana mått missvisande.

Varning

Näringslivets Ekonomifakta försöker försvara sig mot kritik genom strategin att gripa anklagelser ur luften och att prata om något annat. Enligt Davidsson skulle jag "i praktiken själv använda BNP per capita i löpande priser och växelkurser för 1960-talet eftersom där inte finns några köpkraftsberäkningar". Detta är inte sant. Jag har givetvis räknat BNP-tillväxten inom respektive land i fasta priser och vid jämförelser av BNP-nivåer mellan länder har jag använt fasta priser och växelkurser.

När det gäller användningen av köpkraftspariteter vid jämförelser av BNP-tillväxten blir Davidsson helt plötsligt

mycket metodkritisk. Dessa liksom andra mått har givetvis brister. Den principiella fördelen med de köpkraftsbaserade måtten är att man där får en korrektion för de skillnader i prisnivåer mellan länder som inte fångas upp av växelkurserna. De köpkraftsbaserade BNP-måtten återspeglar också förändringar i bytesförhållandet.

Indexberäkningar av köpkraftspariteter blir givetvis osäkrare ju längre bort från basåret (1985) man kommer. Det är därför av intresse att oberoende om vi tar utgångspunkten 1970 eller 1980 har ökningen av köpkraftsbaserad BNP per invånare varit lika snabb i Sverige som i de sju andra rikaste länderna (se min andra artikel i *Ekonomisk Debatt*, Korpi [1990b]).

"Om man ser på köpkraftsberäkningarna finner man att Sverige låg fyra 1970 och sju 1988. Även med det av Korpi använda måttet har således Sveriges relativa position försämrats", skriver Davidsson. Jag vet inte för vilken gång i ordningen jag nu ser Ekonomifakta försöka belägga en svensk eftersläpning genom tricket att inte upplysa läsarna om vilka länder som här gått förbi Sverige från 1970 till 1988. Det handlar nämligen om Norge, Island och Luxemburg. Det vore intressant att någon gång se Ekonomifakta diskutera vilken betydelse nordsjöoljan kan ha haft för att Norge redan 1978 gick förbi Sverige. Genom sin absoluta litenhet påverkas Islands och Luxemburgs ekonomiska utveckling av en mängd speciella faktorer. Ett organ som försöker dölja dessa förhållanden i stället för att diskutera dem har diskvalificerat sig självt.

Ekonomifakta anser uppenbarligen det vara utan intresse att Sveriges tillväxt under efterkrigstiden och fram till 1988 har hållit jämna steg med medelvärdet för tillväxten i USA, Schweiz, Kanada, Nederländerna, Danmark, Västtyskland och Frankrike. Däremot grips Ekonomifakta av fasa för att Luxemburg och Island har gått förbi Sverige.

Genom sina betydande ekonomiska resurser och stora genomslag i medierna har Näringslivets Ekonomifakta lyckats skapa bilden av Sverige som en ekonomisk efterslänrare. I stället för att spela en självständig och kritisk roll i det offentliga samtalet har medierna men också forskarsamhället okritiskt accepterat och underblåst Ekonomifaktas tolkningar. Också Finansdepartementet har funnit det lägligt att luta sig mot Ekonomifakta.

Den kvalitetsgranskning av Ekonomifakta som jag gjort visar att dess rapporter inte uppfyller en vetenskaplig miniminivå. Genom sin osakliga och insinuerande debatteknik bidrar Ekonomifakta också till miljöförstörelsen i det offentliga samtalet. Min granskning leder fram till en varning. Näringslivets Ekonomifakta är tyvärr inte att lita på!

I sakfrågan vill jag sammanfattningsvis säga att den svenska tillväxten av BNP de senaste tjugo åren inte har varit lysande men inte heller katastrofal, vilket många velat få oss att tro. Tillväxttakten har snarast varit ungefär vad man kan vänta sig givet vår ekonomiska utgångsnivå. Detta hindrar inte att vi säkert har problem med produktiviteten både i industrin och i den offentliga sektorn. Men grundorsaken till de nuvarande kristendenserna finns nog inte att söka i en långvarig och svår ekonomisk eftersläpning. Det är kanske främst svårigheterna att förena full sysselsättning med låg inflation som är väsentliga för den ekonomiska politikens kris.

Referenser

- Fahlstrom, J M, [1990], "Orimligt hålla effektivitetstakten". *Dagens Nyheter* 1990-06-03.
- Korpi, W, [1990a], "Halkar Sverige efter? Vår ekonomiska tillväxt och produktivitet i jämförande belysning". *Ekonomisk Debatt*, Årg 18, Nr 5.
- Korpi, W, [1990b], "Sveriges tillväxt följer de andra rikaste västländernas - svar till SNS Konjunkturråd". *Ekonomisk Debatt*, Årg 18, Nr 7.
- Wibe, S, [1987], "Dags att ta fram de långa linjalerna". *Ekonomisk Debatt*, Årg 15, Nr 8.